

LEXICONORDICA

22 · 2015

SPROGLIGE VARIETETER I
NORDISKE ORDBOGSRESURSER

SÆRTRYK

NORDISK FORENING FOR LEKSIKOGRAFI

LexicoNordica 22 · 2015

Sproglige varieteter i nordiske ordbogsresurser

Hovedredaktører

Henrik Lorentzen

Emma Sköldberg

Redaktionskomité

Christian Becker-Christensen

Sturla Berg-Olsen

Annika Karlholm

Mariann Skog-Södersved

Ásta Svavarsdóttir

© 2015 LexicoNordica og forfatterne

Omslag og sats: Laurids Kristian Fahl

Trykt hos: Tarm Bogtryk a-s, Danmark

LexicoNordica trykkes med økonomisk støtte fra

Nordplus Nordiske Sprog



ISSN 0805-2735

ISSN 1891-2206 (online)

Indhold

Henrik Lorentzen & Emma Sköldberg

Sproglige varieteter i nordiske ordbogsressurser9

Tematiske bidrag

Torben Christiansen & Lars Trap-Jensen

Om slangudtryks flygtighed – i sproget og i ordbøgerne..... 17

Ruth Vatvedt Fjeld

Språklige varieteter eller språklige rariteter?

Om bruk av valgfrie former i norsk bokmål 35

Carsten Hansen

Beskrivelsessproget i *Ordbog over Dansk Talesprog*..... 57

Inger Schoonderbeek Hansen

Fællesdanske og dialektale ord i *Jysk Ordbog*.....77

Charlotta af Hällström-Reijonen

Finlandssvenska i SAOL och andra ordböcker99

Carl-Erik Lundblad

Sydsvenska dialektordböcker och en sydsvensk

dialekt databas..... 117

Toril Opsahl

Kan ord i bruk bli ord i bok? Urbane ungdomsvarieteter

i framtidige ordboksressurser 131

Lars Törnqvist

Nordiska dialekt- och slangordböcker på Internet..... 151

Ikke-tematiske bidrag

Zakaris Svabo Hansen

Færøske ordbøger i 2000-tallet..... 173

Anmeldelser

Jón Hilmar Jónsson

Begrepenes sammensatte verden..... 187

Peter Stray Jørgensen

Slangordbogen. Dansk slang og dagligsprog

– underholdning eller seriøs ordbog? 205

Annika Karlholm

Ordbok över Finlands svenska folkmål som nätresurs 213

Jaana Puskala

Finska *Kielitoimiston sanakirja* fritt tillgänglig på nätet..... 227

Margunn Rauset

Tungtvegande ny bokmålsordbok? 243

Liisa Deth Theilgaard

Ordnett.no – et tiårseftersyn 263

Meddelelser

Henrik Hovmark

Nyt fra bestyrelsen for Nordisk Forening for Leksikografi 285

Halldóra Jónsdóttir

Rapport fra den 13. Konference om Leksikografi i Norden,
København 19.-22. maj 2015..... 289

Nina Martola & Caroline Sandström

Kristina Nikula 1943–2014..... 297

Redaktionelt.....300

Om slangudtryks flygtighed – i sproget og i ordbøgerne

Torben Christiansen & Lars Trap-Jensen

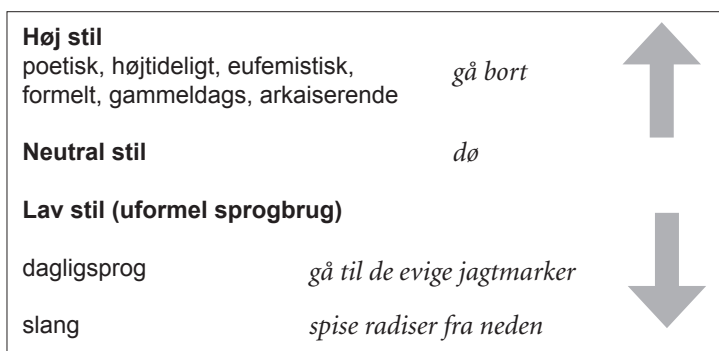
This paper explores the treatment of slang vocabulary in Danish dictionaries – from the first appearance of a slang dictionary in 1866 to the latest app from 2012. The term *slang* can be defined as vocabulary of a distinct colloquial style, typically but not necessarily formed through the application of meaning transfer and other creative processes and used deliberately instead of an unmarked synonym by a speaker in order to achieve a certain effect. In particular, attention is devoted to the life of slang over time as the viability of a sample of 586 entries (the letters K and T) from the two first editions of the early slang dictionary is investigated in dictionaries from the mid-20th century to present-day dictionaries, both dedicated slang dictionaries and general dictionaries. The study reveals expressions that were passing fads, as well as many that had staying power: 25-50% of the entries of the early slang dictionaries were also present in the modern ones.

1. Indledning

I denne artikel vil vi se på behandlingen af slang i danske ordbøger – fra den første slangordbog der udkom i Danmark i 1866, til den nyeste app fra 2012. Vi undersøger hvordan ordbøgerne opfatter og behandler slang til forskel fra andet markeret sprog, og ser også på hvordan det gøres i almene ordbøger. Ikke mindst er vi interesseret i slangudtrykkenes holdbarhed i sproget og i ordbøgerne: Er de døgnmelodier eller evergreens?

2. En model for sproglige stillag

Der er udbredt enighed om at slang er et stiltræk. Stil inddeles ofte i en række stillag i et hierarki hvor slang figurerer som et af de laveste stillag, i modsætning til fx poetisk sprogbrug der har en høj stilværdi, mens den neutrale, umarkerede stil er placeret midt på skalaen (figur 1).



Figur 1: Model for stillag, eksemplificeret med udvalgte synonymer for verbet *dø*.

I modellen er lav stil som det eneste stillag differentieret hierarkisk da en skelnen mellem ‘dagligsprog’ og ‘slang’ har betydning for redigeringen af de lave stillag i ordbøger. Dagligsprog forstås her som uformel sprogbrug med en lav grad af uformalitet; det ligger lige under neutral stil.

3. Dansk slangleksikografi

På dansk er udkommet nedenstående generelle slangordbøger, hvortil kommer emne- og onlineslangordbøger; for bibliografiske oplysninger henvises til litteraturlisten.

V. Kristiansen: *Bidrag til en Ordbog over Gadesproget og saakaldt Daglig Tale*. 1866.

V. Kristiansen: *Ordbog over Gadesproget og saakaldt Daglig Tale*. 2. udg. 1908.

Kaj Bom: *Slangordbogen*. 1957.

Søren Anker-Møller m.fl.: *Politikens Slangordbog*. 1.-6. udg. 1982-2001.

Torben Christiansen: *Slangordbogen. Dansk slang og dagligsprog*. 2012. App.

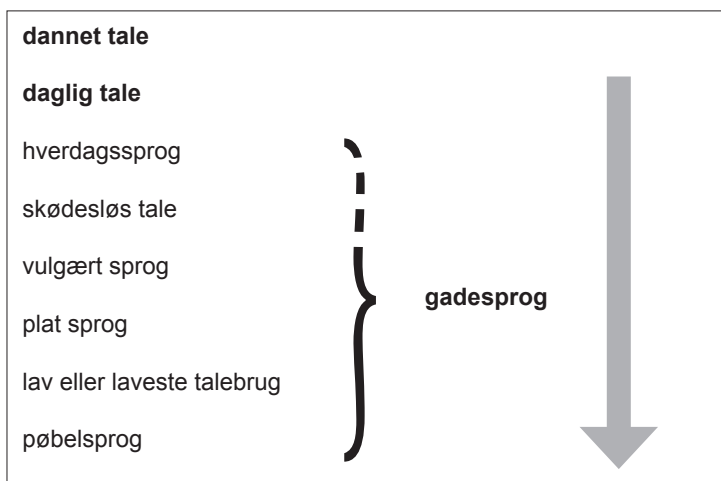
Orientalisten professor Viggo Fausbøll (1821-1908) var under pseudonymet V. Kristiansen pioneren i dansk slangleksikografi. Hans formål med ordbogens første udgave (her kaldet Gadesproget 1) var dobbelt: dels at registrere det lavere sprog og dagligsprog, dels at advare mod dette sprog, selvom han anså bekæmpelsen af det lavere sprog for næsten umulig. Enkelte ømtålelige ord som *fjert* ('prut') og *pis* er for en sikkerheds skyld sat med græske bogstaver (φῆρτ = fjert, πῖς = pis) så de kun kan læses af de lærde. Desuden har forfatteren helt udeladt skældsord og "alt hvad der hører ind under det liderliges område" (Gadesproget 1:VI); med *liderlig* sigtes sandsynligvis til kønslige forhold.

I ordbogens 2. udgave fra 1908 (her kaldet Gadesproget 2) er de græske bogstaver ændret til latinske. Indholdet i ordbogen præciseres til "Sproget, saaledes som det i Reglen tales i Befolkningens lavere Lag", og forfatteren ser mere positivt på "Talesproget som et Udtryk for Folkets mange Ejendommeligheder" (Gadesproget 2: indledningen, upagineret).

Ordbogens første udgave indeholder overvejelser over stillag og lemmasektion der stadig har gyldighed. I ordbogen medtages stillagene gadesprog og daglig tale i modsætning til dannet tale (figur 2). Stillaget 'gadesprog' skal formentlig forstås som en samlebetegnelse for de stillag der ligger under 'daglig tale', fx pøbelsprog og vulgært sprog.

Men jo mere man fra ,pøbelsproget' kommer op til ,daglig tale', viser sig vanskeligheden i at drage en grændse og afgjøre hvad der hører med til daglig tale og hvad ikke, med andre ord: hvad man skal tage med og hvad man skal lade ligge. Afgjørelsen vil i mange tilfælde bero på et rent skjøn [...] (Gadesproget 1:VI).

I artiklerne er det ikke angivet hvilken stilværdi forfatteren tillægger ord og udtryk.



Figur 2: Model for stillag opstillet på grundlag af Gadesproget 1 (s. VI). Den stiplede øverste del af parentesen angiver en glidende overgang mellem gadesprog og daglig tale.

I dansk slangudforskning er ordbogsredaktør Kaj Bom the grand old man. Midt i 1900-tallet skrev han to bøger om slang (Bom 1948; Bom 1950) hvor han i veloplagt stil beskrev ordene emnevis, fx kroppen, mad, drikkeri, erhverv og militær. Hans bøger kan stadig læses med fornøjelse og udbytte selv om mange ord og udtryk er blevet forældet. Også Kaj Boms *Dansk i dag* (1955) indeholder værdifulde afsnit om slang. I 1957 udkom Kaj Boms

Slangordbogen, der er inddelt i emner, fx mennesket, påklædning, mad og spisning, håndens arbejde, lovens fjender og venner, provinsslang. I bogens stikordsregister henvises der fra almindelige ord til slangord. Da denne bogs gennemgang af slang ikke har en alfabetisk ordnet struktur, har det ikke været praktisk muligt at medtage den i nærværende artikels sammenligning af inventaret i slangordbøger.

Fra 1982 udkom en moderne slangordbog, *Politikens Slangordbog*, i seks udgaver. Den seneste udgave (Politiken 6), der udkom i 2001, indeholder en indledning om slang og en omvendt slangordbog mellem “normalsprogets ord” og de tilsvarende slangudtryk. Desuden er der bokse om slang, fx “slang spejler tiden”, “den nyeste computerslang” og “slang fra 1800-tallet”. Nogle opslagsord og udtryk er forsynet med datering.

Den seneste danske slangordbog er appen *Slangordbogen. Dansk slang og dagligsprog* (2012). Appen indeholder omtekster om slang, emnesøgning samt en søgefunktion fra almindelige ord til slang. Betydninger er eksemplificeret med autentiske citater. Ordbogen indeholder både ord og udtryk der er i brug, og ord og udtryk der kendes og forstås, men måske ikke bruges (ret meget) mere. Hovedvægten ligger på nutidig sprogbrug. Ordbogen beskriver ikke blot unges sprog, men alle aldersklassers sprog.

Intentionen i *Slangordbogen* (2012) er at dække både slang og dagligsprog, således som det er visualiseret i figur 1, idet dagligsprog forstås som uformel sprogbrug med en lav grad af uformalitet. Dette valg af dækningsområde er pragmatisk begrundet i at der ikke er fuld enighed om definitionen og afgrænsningen af slang, at bedømmelse af stilværdi er delvis subjektivt og kan ændres over tid, samt at brugeren ikke undrer sig særligt over medtagne ord, men snarere ærgrer sig over ord der ikke er optaget. I denne ordbog forklares slang og dagligsprog således (i “Vejledning” i appen):

Uformel sprogbrug kalder man med en samlebetegnelse for ‘slang’, men slang udgør kun en mindre delmængde af uformel sprogbrug.

Der findes imidlertid ikke en alment accepteret definition af ‘slang’. Men mange er enige om, at slang er et sprogligt *stiltræk*, der bruges som en bevidst afvigelse fra neutral stil for at opnå en bestemt virkning. Slang betragtes som uhøjtideligt, ofte humoristisk, ofte billedligt, og slang kan markere at man tilhører en bestemt gruppe. [...]

Slang og dagligsprog er de lave stillag, der ligger under neutral, umarkeret stil. De lave stillag står i modsætning til højere stil, fx poetisk eller højtidelig sprogbrug.

Slangordbøger finder en del af deres eksistensberettigelse ved dels at kunne behandle slang udførligt, dels at kunne medtage ord og udtryk som af forskellige grunde slet ikke eller kun i mindre omfang optages i almensproglige ordbøger: jargon (gruppesprog), talesprog, børnesprog, bandeord (eder), skældsord, interjektioner, forvanskninger, kortformer, ordspil, forvanskede personnavne og stednavne, øgenavne samt multietnolekt.

Foruden de generelle slangordbøger er der udgivet en række emne-slangordbøger, fx om soldatersprog (så tidligt som i 1895), sex, fodbold og skolen. På området for gruppesprog er udkommet *Gade / dansk ordbog – en håndbog i ghettodansk* (multietnolekt). For yderligere referencer til litteratur om slang henvises til afsnittet “Litteratur og kilder” i *Slangordbogen* (2012).

I løbet af de seneste cirka 10 år har internettets påvirkning af distribution og brug af ordbogsinformationer medført en nedgang i salget af trykte ordbøger, og det er blevet vanskeligt at få udgivet såvel slangordbøger som andre typer ordbøger i trykt form. Selv om slangordbøger appellerer til et bredt publikum, er det i

højere grad blevet overladt til private at tage udgivelsesinitiativer. På trods af visse salgsmuligheder og adgang til pr gennem fx sociale medier vil det dog oftest være ikke økonomisk bæredygtige con amore-projekter.

4. Slangudtryk i DDO og ODS

Når det gælder lemmaselektion, er der en grundlæggende forskel på slangordbøger og almenordbøger. Slangordbøger skal principielt for hvert enkelt ord og betydning alene tage stilling til: Skal ordet tages med eller ikke? Når ordet først er kommet ind i ordbogen, forsynes det sjældent med yderligere markører. I almenordbogen derimod er en betydnings status som slang blot én af en række sprogbrugsmarkører som kan være relevante at oplyse for brugeren: om betydningen er indsnævret i henseende til geografiske parametre (dialektalt eller regionalt sprog), sociologiske parametre (køn, alder, socialklasse), genre, medie eller sproglig stil. Indenfor parameteret sproglig stil konkurrerer slangbetegnelsen med andre former for markerende sprogbrug. I det følgende ser vi nærmere på inventaret af sprogbrugsmarkører i *Den Danske Ordbog* (DDO) og *Ordbog over det danske Sprog* (ODS).

DDO har ikke et helt lukket inventar til angivelse af stillag, men de følgende dækker langt størstedelen: *uformelt*, *formelt*, *slang*, *jargon*, *nedsættende*, *spøgende*, *højtideligt*, *forskønnende*, *poetisk* og *ironisk*. Hver især kan de modificeres med *især*, *ofte*, *undertiden* osv. eller kombineres med andre, fx “især uformelt eller nedsættende”. Inventaret er resultatet af en redaktionel analyse der blev fastsat ved ordbogens begyndelse for 20 år siden, og retningslinjerne for deres anvendelse er med få undtagelser stadig gældende. Der er fjernet enkelte muligheder, primært fordi de med tiden viste sig kun at blive brugt meget lidt eller slet ikke og derfor uden problemer kunne undværes. Det drejer sig for det første om

fagslang (også kendt som *argot*) og *neutraliseret slang*, altså slang der har været i sproget så længe at dets billedlighed ikke længere er levende og udtrykket på vej til at blive en del af almensproget. Typisk, men ikke nødvendigvis, er udtrykket ikke helt neutralt, men stillejet vil med fordel kunne angives ved hjælp af en anden markør end *slang*, fx *uformelt* eller *spøgende*. For det andet drejer det sig om *tabu*, der viste sig vanskeligt at anvende til forskel fra *uformelt* og *nedsættende* og derfor siden blev fjernet fra listen af muligheder.

Betegnelser som *vulgært* og *dagligdags sprog* har en vis tradition i danske ordbøger, fx i ODS, men disse har aldrig været brugt i DDO.

Når man sammenligner forekomster i en slangordbog med en almenordbog som DDO, skal man derfor være opmærksom på at almenordbogen kan have valgt en anden markør end *slang*. Grænserne mellem de forskellige betegnelser for lavt stilleje er ikke skarpe, og det er ikke sikkert at to redaktører er helt enige om en bestemt betydning bør markeres med *slang*, *jargon*, *uformelt*, *spøgende* eller *nedsættende*. I andre tilfælde kan en markering helt mangle fordi stillaget fremgår af betydningsforklaringen. Det gælder i DDO fx visse holdningsord (fx *køter*, *dengse*, *bondeknold*, *krapyl*, *tyvstjæle*, *tøjte*), bandeord (fx *sgu*, *pokker*, *helvedes*) og udråb (fx *føj*, *bah*, *wow*).

ODS har på tilsvarende vis et sæt af sprogbrugsmarkører. Specifikt om slang gælder det ifølge Duekilde (1974:47):

Slangudtryk betegnes i reglen *jarg.*, men de kan også blot være betegnet *dagl.* eller *vulg.*, eller redaktøren kan have hæftet sig ved det *spøgende* element i udtryksmåden, se u. *spøg.* s. 51. Ofte kombineres betegnelserne.

Ifølge almindelig sprogfornemmelse og ifølge de fleste definitioner er slang ofte udtryk for noget mindre pænt og/eller udtryk for

en sprogligt sprudlende fantasi. Det indebærer dermed et vist mål af subjektiv vurdering fra redaktørens side, og skal man fange alle udtrykkene, bør man ikke lægge sig for snævert fast på markøren *slang*, men også se på de andre former for lavt stillag.

5. Slang over tid

5.1. Døgnfluer eller evergreens?

Noget af det vi har været optaget af, er hvad der sker med slang over tid. Mange har en fornemmelse af at slang er noget flygtigt, noget der især bruges af teenagere for at styrke deres gruppetilhørsforhold indadtil og lægge afstand til dem der ikke er en del af gruppen. Men er den opfattelse rigtig? Går slang af mode når der er gået et stykke tid? Er der udtryk der overlever og bliver ved med at være slang eller uformelt sprog? Eller forbliver udtrykkene i sproget, men slides ned og mister deres slangstatus?

Et andet interessant spørgsmål er om ordbøgerne sandfærdigt afspejler sproget. Coleman (2012) har eksempelvis iagttaget hvordan de tidligste kilder til slang, glossarer og tekster, fx skuespil fra 1600- og 1700-tallet, udviser en overraskende stor kontinuitet i det ordforråd som tillægges tyve, tiggere og andre eksistenser på samfundets bund. Hun noterer at kilderne til dette sprog er sekundære, idet de ikke stammer fra optegnelser af faktisk sprog, men fra ordbøger og tekster som datidens forfattere konsulterede for sprogligt at karakterisere en bestemt karakter fra underklassen. Fordi hverken forfattere eller tilskuere selv var en del af denne klasse, blev sproget mere symbolsk og stereotypet, svarende til tegneseriernes fremstilling af tyve med masker og sribede fangedragter. Den svarer ikke til virkeligheden, men beskrivelsen fungerer på det symbolske plan. Sproglige beskrivelser kan naturligvis fungere på samme måde.

Til vores undersøgelse valgte vi at gennemgå alle opslagsordene under bogstaverne K og T i de to udgaver af *Gadesproget* fra 1866 og 1908 og derefter undersøge hvor mange opslagsord der også optrådte i dels de tre senere slangordbøger, dels i de to almenordbøger (ODS og DDO), jf. tabel 1 nedenfor. *Gadesproget* 1 og 2 rummer i alt 586 opslag under de undersøgte bogstaver.

Metodisk er der visse problemer forbundet med optællingen. Variationen i stavemåde og form på tværs af 150 år gør at det ikke altid er nemt at afgøre om en forekomst skal regnes som et selvstændigt lemma eller som en formvariant. Eksempler er V. Kristiansens (dvs. Fausbølls) *Kolla(t)s*, *Kalla(d)s*, *Gala(d)s* overfor DDO's og *Slangordbogens* (2012) *kalas* og Fausbølls *Tummerum(me)*, *Tommerom* overfor DDO's og *Slangordbogens* (2012) *trummerum*.

Et andet forbehold skyldes mediernes forskellighed. *Gadesproget* (fælles betegnelse for *Gadesproget* 1 og 2) indeholder mange henvisningsartikler, men disse er sjældent relevante i elektroniske ordbøger, hvor brugerne kan ledes til det rette opslag på anden vis (i DDO således via funktionen "Mente du .." eller direkte ved søgning på en af de registrerede formvarianter). Som følge af disse mediebetingede forskelle kan dækningen ikke blive 100 % selv hvis alle udtryk i *Gadesproget* også var registreret i DDO/*Slangordbogen* (2012).

Metodisk ville det ideelle være at slå hvert enkelt af de 586 ord og udtryk op i de øvrige 5 ordbøger, notere om de samme leksikalske enheder (dvs. både i henseende til form og indhold) var til stede, og kun regne et lemma for registreret det pågældende sted hvis det var tilfældet. Det har vi dog ikke gjort. Dels fordi det er en meget tidskrævende opgave at foretage næsten 3.000 opslag og notere svaret, dels fordi det selv da er forbundet med problemer. Et lemma indeholder ofte flere betydninger eller udtryk, og det bliver da problematisk at afgøre hvornår en forekomst skal regnes for gyldig. Skal det kun være i de tilfælde hvor samtlige betydninger

er med, eller er det tilstrækkeligt at blot én betydning er med? For at gøre det operationelt har vi i praksis alene søgt på strengniveau for slangordbøgernes vedkommende. Er opslagsordet med, er det talt med som en forekomst. For ODS's vedkommende har vi talt opslagsordet med hvis strengen er med, og hvis der samtidig i artiklen optrådte en eller flere af markørerne *dagl.*, *jarg.* eller *vulg.* (jf. Duekilde 1974 ovenfor). Denne metode er operationel, men vil i nogle tilfælde overgenerere (fordi markøren også kan markere fx en bestemt udtale), i andre tilfælde undergenerere (fordi andre markører end de snævre slangmarkører kan være relevante, fx *spøg.*, *neds.* og *talespr.*). Kun for DDO's vedkommende har vi gjort det ideelle og undersøgt samtlige 586 opslag manuelt. Man må derfor huske på at der ikke er talt op på nøjagtig samme måde i de fem ordbøger.

Resultatet af optællingen fremgår af tabel 1. Selvom 100 %'s dækning som nævnt ikke er muligt at opnå pga. henvisningsartiklerne, optræder alligevel mellem en fjerdedel og halvdelen af alle *Gadesprogets* ord og udtryk i de øvrige ordbøger.

Ordbog	Ord med / %	Ord ikke med / %	Antal opslagsord i K + T i alt
Gadesproget 1 (1866) + 2 (1908)	586 / 100 %	0 / 0 %	586
ODS (K-bind 1927-1931; T-bind 1946-1950)	303 / 52 %	283 / 48 %	28.822
Politiken 1 (1982)	133 / 23 %	453 / 77 %	1306
Politiken 6 (2001)	156 / 27 %	430 / 73 %	1447
Slangordbogen (2012)	234 / 40 %	352 / 60 %	1336
DDO 2015	325 / 55 %	261 / 45 %	12.689

Tabel 1: Undersøgelse af 586 ord og udtryk i 7 ordbøger.

Det er en relativt høj andel, og alene på den baggrund kan vi alle-

rede konkludere at slang og dagligsprog ikke generelt kan kaldes døgnfluer. Selvom det måske ikke er i overensstemmelse med den almindelige opfattelse, svarer det alligevel godt til andre forskeres erfaringer:

Det at mange gamle slangord stadig henger med i ungdomsspråket, er faktisk det som står igjen som den største oppdagelsen for meg, etter å ha arbeidet i nærmere ti år med slang. (Hasund 2006:4).

Man snakker gjerne om at gårsdagens slang er vekk i morgen. Selv om de fleste slangord har kort levetid, finnes det imidlertid også mange slangord som lever lenge. (Hasund 2006:11-12).

Det samlede indtrykk kan naturligvis dekke over forskjellige forhold for de enkelte ordbøker. Fx er ODS som en ældre ordbog tidsmessigt tettere på *Gadesprogets* periode, hvorfor det må forventes at den indeholder en større andel af *Gadesprogets* inventar end de moderne ordbøker.

5.2. Ord og udtryk der forsvinder

Det er vanskeligt præcist at forudsige hvilke ord og udtryk der forsvinder ud af sproget igen efter at have været brugt som slang i en periode. Men ser vi på de udvalgte afsnit, kan man alligevel ane tegningen til nogle overordnede kategorier.

Der er for det første en gruppe af ord der er bundet til tidstypiske fænomener, og som derfor er tilbøjelige til at forsvinde når fænomenerne ikke længere er aktuelle. Det gør sig især gældende når man sammenligner med de moderne ordbøker. *Gadesproget* indeholder eksempelvis forskellige ord med *kakkelovn*- som udtryk for det private og trygheden i hjemmet:

- *Kakkelovnseksamen*: ‘kaldtes ved det 19. Aarhundredes Begyndelse Indskrivningen ved Universitetet blot efter Vidnesbyrd fra en privat Dimissor’
- *Kakkelovnshelt*: ‘Person, som helst holder sig inden Døre, i Kakkelovnskrogen; som er meget bange for sit Skind’
- *Kakkelovnskrog*: ‘almindelig Betegnelse for et lunt og trygt Sted, passende for gamle, svagelige eller Krystere’

At billedet med kakkelovnen er udgangspunkt for sproglige udtryk, er i sig selv forståeligt, ligesom det er naturligt at udtrykkene forsvinder når fænomenet ikke længere er udbredt. Men det er på ingen måde et mekanisk princip: *Kakkelovnsrør* som et slangord for en høj, sort hat, en *cylinderhat* eller *chapeau claue*, optræder således både i ODS (knap så bemærkelsesværdigt; bindet er fra 1927), i *Slangordbogen* (2012) og i DDO, i sidstnævnte med mærken *‘slang’*.

Gadesproget indeholder mange eksempler på at fysisk afstraffelse og slagsmål var en almindelig integreret del af opdragelsen og hverdagen i ældre tid: *kæpperpyggedans*, *kallevaps*, *kost* og *tyr* er slangord for ‘prygl’, mens *spille klør fem ud*, *kanøfle* og *krabaske* er tilsvarende verbale varianter af ‘prygler’. Noget tilsvarende gælder ord for fuldskab og at drikke alkohol; dog kan man næppe sige at samfundets normer her har ændret sig fuldstændig. Når mange af *Gadesprogets* ord for ‘fuld, beruset’ ikke kendes og bruges i dag, fx *tildækket*, *tildænget*, *tilpakket*, *tiltaklet*, *trannet*, *kittet*, skyldes det nok snarere at ordene tilhører et område hvor ordforrådet er flygtigt. Det er denne type der leverer stof til forestillingen om at slang især er ungdomssprog, og at hver generation har sine typiske udtryk. Udover området alkohol er forstærkerord et andet eksempel på ord der hurtigt udskiftes og derfor kan bruges til at karakterisere folk aldersmæssigt: Det er i dag især den yngre generation der siger *herrenederen*, *me gasjoft*, *supersødt* eller *helt vildt klamt* og *totalt sejt*, mens man hurtigt afslører sig som repræsentant for

den ældre generation hvis man siger *eddersmart*, *skrupfornærmet* eller *morderlig dygtig*, *nederdrægtig koldt* og *rædsomt rig*. Indimellem ligger alle de nuancer som det kræver en indfødt sprogbrugers fintfølelse at registrere: Hvad siger det fx om en sprogbrugers alder og sociale placering hvis vedkommende siger: *dødvigtig*, *brandærgerlig*, *kodyltræt* eller *rigtig-rigtig spændende*, *kolonormt dyrt* eller *genoldig kedelig*?

For fuldstændighedens skyld skal det nævnes at der udover disse typer naturligvis også findes en lang række ord som forsvinder igen uden at der er en indlysende forklaring på det. Vi kan i hvert fald ikke umiddelbart forklare hvorfor *karriolsk* 'stivsindet', *Kimsnakke* 'indbildsk person', *knastens* 'udmærket, dejlig', *Kunkelfus* 'forvirring' m.fl. ikke længere er levende sprog.

5.3. Ord og udtryk der forbliver i sproget

Mens det i nogen grad er muligt at genkende visse typer blandt det ordstof der forældes og gradvis forlader sproget, er det en endnu vanskeligere opgave at forudsige hvilke ord og udtryk der vinder varigt indpas i sproget, ikke mindst fordi de tilsyneladende ikke følger noget fast mønster med hensyn til stiltværdi.

Der findes slang som vedbliver at være slang selv efter meget lang tid. Et udtryk som *være katolsk (i hovedet)* 'være forvirret, fra forstanden' optræder i samtlige de undersøgte ordbøger, i ODS med markøren 'dagl.', i DDO med markøren 'slang', og det er endda væsentlig ældre end *Gadesprogets* periode. Udtrykket er således registreret i Moths Ordbog (*Katolsk*, bet. 2. 'den som er forvirret i hovedet. *Amens*') og i Holbergordbogen (bet. 3: 'tosset; sindsforvirret; forstyrret i hovedet'), mens SAOB har tidligste belæg (bet. 3 'förvirrad; förryckt') fra 1653. Udtrykkets opståen kan nemt forklares med henvisning til reformationen og datidens behov for at lægge afstand til den katolske lære, men det er vanskeligere at forklare hvorfor udtrykket har bevaret sin status som slang på trods

af den stigende afstand til reformationen og samfundets almindelige sekularisering. Men vi må tage til efterretning at sådan er det.

Andre eksempler i de undersøgte udsnit der er registreret som slang i en eller flere af de nye ordbøger, omfatter *kaje* 'mund', *kakkelovnsrør* 'høj hat', *knoldesparker* 'infanterist', *kvæle* 'drikke, sætte til livs', *tvebak* 'lommeur', *kaffeknægt* 'kaffe med rom/snaps', *rød i kammen* 'rød i hovedet', *kanonfuld* 'stærkt beruset', *ikke en kat* 'slet ingen', *kødhoved*, *klokkefår*, *klodrian* 'dum el. klodset person', *kvalmepind* 'cigar/cigaret', *løs på tråden* 'letfærdig'.

I andre tilfælde gennemløber ordene en slags nedslidning så slangpræget ikke længere er så udtalt. Disse ord optræder typisk ikke i Politikens slangordbøger, men er taget med i *Slangordbogen* (2012), der som nævnt også optager dagligsprogets ord. I ODS er de typisk markeret med 'dagl.', mens DDO angiver dem med en anden markør end 'slang', fx 'uformelt', 'især unge' eller blot 'overført'. Eksempler på ord og udtryk af denne type omfatter følgende (med angivelse af markøren i henholdsvis ODS og DDO):

- *Tage kegler* 'gøre lykke', dagl./overført
- *Kissemisse* 'kysse, flirte', dagl., især spøg./spøgende
- *Kissejav* 'hastværk', dagl./gammeldags
- *Ikke en kat* 'ikke nogen som helst', dagl./overført, uformelt
- *Kæft* 'mund', vulg. ell. dial./uformelt eller nedsættende
- *Klokkefår* 'ubegavet person', dagl./uformelt
- *Klud* 'tøj' dagl., især jarg./uformelt eller spøgende

Disse ord besidder ikke neologismens friskhed og tilhørende provokerende kraft; de har været i sproget så længe at sprogbrugerne har vænnet sig til dem. Men det betyder ikke at stilmarkeringen er helt væk: Bruges de for flittigt, gør de sproget klichéfylt, og på grund af deres oprindelse i lavsproget kan man nemt komme til at udsende nogle bestemte signaler om alder og social placering hvis de ytres i selskab med sprogligt fintfølende. Derfor er de i en

almenordbog som DDO netop blevet forsynet med en markør der viser at de ikke er neutrale ord.

Endelig er der en stor gruppe af ord der har taget hele vejen og er blevet en del af almensproget. Den almindelige sprogbruger tænker ikke over at disse ord tidligere har haft en anden stilværdi, men bruger dem på linje med sprogets øvrige inventar. Ordene fra denne gruppe står typisk hverken i Politikens slangordbøger eller i *Slangordbogen* (2012). I DDO har de typisk ingen markør, mens de på grund af den kortere tidsafstand i ODS kan være markeret med 'dagl.' Eksempler fra denne gruppe er: *klodset*, *kluntet*, *det kniber*, *konfus*, *kraftkarl*, *krakiler*, *have krammet på*, *kræse for*, *kujonere*, *med kyshånd*, *terpe*, *tiske*, *tjatte*, *toppes*, *tort*, *traktere*, *tralle*, *trimle*, *tumle*, *ture*.

Alt i alt er det altså et broget billede der tegner sig. Det vi kan sige med størst sikkerhed, er at det er for simpelt udelukkende at regne slang for et forbigående ungdomsfænomen. Der er masser af eksempler på at slang forbliver i sproget, enten som fortsat slang, som dagligsprog eller som helt umarkeret sprog, ligesom der er eksempler på at slangudtryk forlader sproget af andre grunde end at en ungdomsgeneration vokser op og bliver ældre. Selvom vi for søgsvis har afdækket nogle forskellige kategorier på baggrund af eksemplerne i de analyserede afsnit, kræver det yderligere undersøgelser af materialet og de sprogsociologiske betingelser for dets udvikling før det er muligt at komme med en mere udtømmende forklaring på hvad der sker med slangudtrykkene med tiden.

Litteratur

Ordbøger

- Bom, Kaj (1957): *Slangordbogen*. København: Politikens Forlag.
- Borup, Tobias Cadin & Ali Sufi (2014): *Gade / dansk ordbog – en håndbog i ghettodansk*. København: People's Press.
- DDO (2003-05) = *Den Danske Ordbog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Gyldendal. <<http://ordnet.dk/ddo>> (januar 2015).
- Gadesproget 1 (1866) = V. Kristiansen: *Bidrag til en Ordbog over Gadesproget og saakaldt Daglig Tale*. København: H. Hagerups Forlag.
- Gadesproget 2 (1908) = V. Kristiansen: *Ordbog over Gadesproget og saakaldt Daglig Tale*. Anden meget forøgede Udgave. København: H. Hagerups Forlag.
- Holbergordbogen (1981-88) = Aage Hansen, Svend Eegholm-Pedersen & Christopher Maaløe: *Holberg-Ordbog I-V*. København og Oslo: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <<http://holbergordbog.dk/>> (marts 2015).
- Moth (1700-17) = *Mathias Moths Ordbog* <<http://mothsordbog.dk/>> (marts 2015).
- ODS (1918-56) = *Ordbog over det danske Sprog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab og Gyldendal. <<http://ordnet.dk/ods>> (januar 2015).
- Politiken 1 (1982) = Søren Anker-Møller, Hanne Jensen & Peter Stray Jørgensen: *Politikens Slangordbog*. 1. udg. København: Politikens Forlag.
- Politiken 6 (2001) = Søren Anker-Møller, Peter Stray Jørgensen & Trine Ravn: *Politikens Slangordbog*. 6. udg. København: Politikens Forlag.

SAOB (1898-) = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien* 1-. Lund: Gleerup. <<http://g3.spraakdata.gu.se/saob>> (marts 2015).

Slangordbogen (2012) = Torben Christiansen: *Slangordbogen. Dansk slang og dagligsprog*. Software: LET Software ApS. App. Version 2.0 (2014) indeholder omvendt slang søgefunktion.

Anden litteratur

Bom, Kaj (1948): *Slang – argot – jargon. Strejftog på det gemytlige sprogs område*. København: Westermann.

Bom, Kaj (1950): *Mere om slang. Nye strejftog på det gemytlige sprogs område*. København: Westermann.

Bom, Kaj (1955): *Dansk i dag*. København: E. Wangels Forlag.

Coleman, Julie (2012): *The Life of Slang*. Oxford: Oxford University Press.

Duekilde, Anne (1974): Brugsbetegnelserne i Ordbog over det danske Sprog. I: E. Dal & I. Kjær (red.): *Danske Studier* 1974, 18-54.

Hasund, Ingrid Kristine (2006): *Slang*. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Torben Christiansen
redaktør
Børglumvej 12
DK-2720 Vanløse
tc@post.tele.dk

Lars Trap-Jensen
ledende redaktør
Det Danske Sprog- og
Litteraturselskab
Christians Brygge 1
DK-1219 København K
ltj@dsl.dk

Dette nummer af LexicoNordica har sproglige varieteter i nordiske ordbogsressurser som hovedtema. I nummeret ses nærmere på ordbøger der dækker bl.a. dialekter, slang, uformelt sprog, talesprog og ungdomssprog. Bidragene omhandler både store nationale ordbogsværker udarbejdet af professionelle leksikografer og større og mindre resurser der især findes på internettet og ofte er udarbejdet af lægfolk.

Udover de indledende tematiske bidrag indeholder bindet også et ikke-tematisk bidrag, et antal anmeldelser af leksikografiske produkter samt bidrag af mere blandet karakter.

Forslag om anmeldelse af et værk eller produkt sendes til tidsskriftets hovedredaktører eller til et af medlemmerne i redaktionskomitéen.

LexicoNordica
Udgivet af
Nordisk Forening for Leksikografi (NFL)
Trykkes med støtte fra
Nordplus Nordiske Sprog

Tidsskriftet udkommer hvert år i november
og udsendes til NFL's medlemmer.
For ikke-medlemmer er prisen NOK 250.

Tidsskriftet kan bestilles hos:
NFL/Rikke Hauge
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
NO-0032 Oslo
Tlf. +47 95 88 38 20
E-post: rikke.hauge@sprakradet.no

- 1 · 1994 Nordiske ordbøger i et samfundsperspektiv
- 2 · 1995 Grammatik i bilingvale nordiske ordbøger
- 3 · 1996 Korpusbaseret leksikografi i Norden
- 4 · 1997 Ordbøger over små sprog i Norden
- 5 · 1998 Fagleksikografi i Norden
- 6 · 1999 Indvandrerordbøger i Norden
- 7 · 2000 Nordiske leksikografiske traditioner
- 8 · 2001 Ordbøger mellem de nordiske sprog
- 9 · 2002 Sprognormering i nordiske ordbøger
- 10 · 2003 Ordbogskritik i Norden
- 11 · 2004 Bilingval leksikografi i Norden
- 12 · 2005 Elektroniske ordbøger i Norden
- 13 · 2006 Historiske ordbøger i Norden
- 14 · 2007 Leksika og encyklopædier i Norden
- 15 · 2008 Ordbogsbrug i Norden
- 16 · 2009 Ordforbindelser i nordiske ordbøger
- 17 · 2010 Leksikografi og sprogteknologi i Norden
- 18 · 2011 Onomasiologiske ordbøger i Norden
- 19 · 2012 Betydningsbeskrivelser i nordiske ordbøger
- 20 · 2013 Leksikografi og lingvistik i Norden
- 21 · 2014 Store ordbøger i Norden
- 22 · 2015 Sproglige varieteter i nordiske ordbogsressurser